స్పర్శ

"నీతో జీవితం - ఎంత సెక్యూర్డ్‌గా ఉంటుందో!" అన్నాడు సుబ్రావ్ తన ఆలోచనలనుంచి బయటపడుతూ.

వినబడింది. ఆ తరవాత మాట్లాడుతున్నవీ వినబడుతున్నాయి. నా జవాబును ఆశించలేదో - ఎవాయిడ్ చేయాలనో - మాట్లాడుకుంటూ పోతున్నాడు.

కారు సీటు మీద వెనక్కి తల జారేసి కళ్ళు మూసుకున్నాను.

" - నువ్వేం చెప్పినా - నేను వింటాను. నేను చెప్పితే - నువ్వూ వింటావు. అభిప్రాయాలలో తేడా వచ్చిందనుకో - మనం ట్రూ డెమొక్రాట్స్. మాటలతో తేల్చుకుంటాం. ఒకర్నొకరం ఫోర్స్ చెయ్యం. నువ్వు నన్ను ఎమ్ - సి - పి - అంటే నేను తేలిగ్గా నవ్వుతాను. నిన్ను నేను ఫెమినిస్టు దయ్యం అంటే నువ్వు పట్టించుకోవు. మనం మాటల్ని పట్టించుకోం - ఈ రోజు విషయమే తీసుకో - ఎంత అందంగా హేండిల్ చేసాం - పొసెసివ్‌నెస్ మంచిది కాదు సునీ-"

'నో! ఇది పొసెసివ్‌నెస్ కాదు - నీకు తెలుసు - ' అని అరవాలనిపించింది. నేను రియాక్టవదలచుకోలేదు.

"కమాన్ సునీ! -" అన్నాడు నావైపు తిరిగి.

"ఏంటి బాసూ - నువ్వు నన్నింత ఎత్తేస్తున్నావ్-"

"అయ్ రియలీ మీనిట్" అన్నాడు నా గొంతులో మార్పును పట్టించుకోకుండా.

"అఫ్‌కోర్స్ - అఫ్‌కోర్స్ - ఏనుగు బొమ్మని వేసి పేరు చెప్పనక్కరలేదు"

సుబ్రావ్ మాట్లాడుతున్నాడు మళ్ళీ. నా మూడ్ మార్చటానికి ప్రయత్నం. బహుశా తన మూడ్ సరిచేసుకుంటున్నాడేమో - మరీ దూరం చేసుకుంటున్నానేమో - సుబ్రావ్‌ని? ఎందుకింత బిట్టర్‌నెస్! మనిషికి దూరమై ఆ శూన్యాన్ని భరించటం ఎంత కష్టం!

ఆలోచనలను వదిలించుకుందామని బయటకు చూడసాగాను.

రాయలసీమ గురించి చాలా విన్నాను. విన్నదాన్ని వెరిఫై చేసుకుందామని ప్రయత్నం. మనసు లగ్నం కావటం లేదు. కుస్తీ పడుతున్నాను.

పదకొండు దాటింది. జూన్ నెలయినా చల్లగా ఉంది. బాంబేలో వర్షాలు మొదలయిపోయాయి. బాంబే బ్రతుకుకి తమాషా బ్రేక్స్ వర్షాలు.

మదనపల్లి దగ్గరవుతోంది. చెట్ల గుంపుల నుంచి ఒక్కసారిగా బయట పడింది పట్నం.

ఓ జంక్షన్‌లో ఆపాడు సుబ్రావ్.

కందులపల్లి గురించి కనుక్కోవాలిట. కాఫీ తాగాలిట.

"ఇంతకన్న శుభ్రమయిన హోటల్ దొరకదా - నీకు?"

"ఇదేం బాంబే కాదు - ఈ జంక్షన్ కాస్త అడావుడిగా ఉందంటే - యిదే యిక్కడ 'ఓబరాయ్' అయుంటుంది" అంటూ హోటల్ వేపు దారి తీశాడు.

కాష్ కౌంటర్ దగ్గరకు వెళ్ళి - "కందులపల్లికి ఎలా పోవాలి-?" అన్నాడు సుబ్రావ్.

అతను ఆ ప్రశ్నను వింటూనే నన్ను ఎగాదిగా చూశాడు.

నలభై రెండేళ్ళున్నా... బాబ్డ్ హెయిర్, స్లీవ్‌లెస్ జాకెట్, మెంటైన్ చేస్తున్న శరీరం, ... వయసుని దాచుతున్నాయి.

అతని చూపుల్లో ఎప్రిసియేషన్ లేదు - సస్పిషన్ ఉంది. మా సుబ్రావ్ - నన్ను పట్టుకొచ్చాడనుకుంటున్నాడా - కొంపదీసి?

చీకాకూ .... నవ్వూ.... వచ్చాయి.

అతను చూపు సుబ్రావ్ మీదకు మరలించాడు. ఏముంది సుబ్రావ్‌లో...?

బట్టతల. ఉన్నదాన్ని నల్లగా ఉంచగలడుగాని.... ఊడిన జుత్తుని ఎక్కడ నుంచి తీసుకువస్తాడు? మొహం... నున్నగా... బాగుంటుంది. మీసం ఉంచడు. నలభై అయిదేళ్ళు కనబడనీడు. టై, కోటూ వేసుకోలేదు. వదులు బొమ్మల షర్ట్. లోపల బనీను కూడా లేదు. రాయిలాంటి ఒంటి స్వరూపం... గుండెలమీద జుత్తు... చొక్కాలోంచి తొంగి చూస్తున్నాయి.

నేనతన్ని ప్రేమించాను. ప్రేమిస్తాను. అతనికి.... వాడి మీదున్న హక్కుని... ఎలా కాదనగలను?

"ఎవురింటికి పోవల్లా?" అన్నాడు.

"మోహన్రెడ్డి యింటికి - " అన్నాడు సుబ్రావ్.

అయామ్ ష్యూర్! అతని కళ్ళు పెద్దవయాయి. "మోహన్రెడ్డి యింటికి పోవల్లా?" అంటూ బయటకు చూశాడు. మా మారుతీ వాన్ దుమ్ము కొట్టుకుని దర్శనం యిస్తోంది. ఈ ఊళ్ళో మారుతీ ఆథరైజ్డ్ సర్వీస్ సెంటర్ ఉందో లేదో! లేకపోతే - సుబ్రావ్ తుడిపించనయినా తుడిపించడు.

"అవునవును మోహన్రెడ్డే" అన్నాడు సుబ్రావ్. గొంతులో 'ఉషారు' ఉంది. ఎందుకుండదూ?

బయల్దేరిన దగ్గర నుంచి రెడ్డి స్మరణే! మోహన్రెడ్డీ, తనూ కాకినాడలో యింజనీరింగ్ కాలేజిలో చదివారుట. చాలా సన్నిహితంగా తిరిగేరుట. విడుదలయిన ప్రతి సినిమా ఫస్ట్షో చూడాల్సినదేనట. చొల్లంగి అమావాస్య తీర్థం, దసరా నవరాత్రులూ, గెద్దనాపల్లి నాటక పోటీలూ, రెడ్డి పెళ్ళికి కాకినాడ నుంచి స్నేహితులంతా కలిసి రావటం, పెళ్ళికి జనరేటర్ పెట్టి లైట్లు వెలిగించడం, ఓ మనిషికో షాక్ కొట్టడం, గందరగోళం, మదనపల్లె వచ్చి సినిమాలు చూడటం, బొబ్బట్లూ- పాలూ కలిపి ఆరగించటం, వేరుసెనగ పచ్చడి... రాగి రొట్టెల్లో పొట్టేలు మాంసం - ఆ వూళ్ళల్లో మర్యాదలు....

సుబ్రావ్ది బ్రహ్మాండమైన జ్ఞాపకశక్తి. కథల్లా చెపుతాడు. ప్రయాణం అంతా ఆ కథల్తోనే. అన్ని బాధలూ మరిచిపోయాడు మావాడు.

"నువ్వు మోహన్రెడ్డిని సూడల్ల?" అతను తాపీగా అదోలా అన్నాడు.

"అవునవును" అన్నాడు సుబ్రావ్. తెలిసిపోతోంది - సహనం తెచ్చుకుంటున్నాడు.

"మందే వూరో....?"

"బాంబే" అన్నాడు సుబ్రావ్. మామూలుగా అనలేదు. బాంబే - అనేసరికి అవతలి మనిషి, అదిరిపోయి, లేచినిలబడి, గౌరవించేస్తాడన్న ధీమా!

అతను అదిరినట్టున్నాడు కాని - లేచి నిలబడలేదు.

మరోసారి పరిశీలనగా చూసి - "ముందుగా కాఫీ తాగండి సార్" అంటూ సర్వర్ని పిలిచి, మూలగావున్న ఒక టేబిల్ని చూపించి, దాన్ని శుభ్రం చేయమని పురమాయించాడు.

కూర్చున్నాం - "మీల్సా - టిఫినా సార్?" అంటూ సర్వర్ ఆరంభించాడు. సుబ్రావ్ టైం చూసాడు. నా వేపు చూసాడు.

"నీక్కావలంటే తిను" అన్నాను చిరాగ్గా.

సుబ్రావ్ మీద నా ఫిర్యాదు అదే! స్వంతంగా ఆలోచించడు. చెయ్యడు. కారీ అయిపోతాడు. తిండి తినటానికి రాలేదు గదా - ఎవరో అడిగితే, సజెస్ట్ చేస్తే - ఆలోచనలో పడటమెందుకూ?

సుబ్రావ్ లోపాలను పెద్దది చేసి చూపిస్తోంది వ్యగ్రత.

ఇరవై మూడేళ్ళ క్రితం పరిచయం - పదిహేడేళ్ళ క్రితం వివాహం - ఎన్నింటిని సహించాను నేను! ఎందుకు?

"కాఫీ - " అన్నాడు సుబ్రావ్. గొంతులో అయిష్టం ఉంది. ఇంత పెద్దవాళ్ళు అంత చిన్న బేరం చేసారనుకుంటారని కాబోలు.

సర్వర్ వెళ్ళాక, "స్మాల్ టౌన్ కదా - జనం అలాగే ఉంటారు" అన్నాడు నా చేతిని నొక్కుతూ.

"నువ్వు బిగ్ సిటీ వాడివి కదూ!"

మా పోట్లాట కొనసాగేదే - సుబ్రావ్ నా భుజం మీద పొడిచాడు. ఏంటన్నాను. చూపించాడు.

మాకు రెండు బల్లల అవతల యిద్దరు కూర్చుని ఉన్నారు. వాళ్ల బల్లకి ఆన్చి ఉన్నాయి రెండు తుపాకిలు. ఇద్దరూ సామాన్యంగా కనిపిస్తున్నారు. ఒకతను అడ్డ పంచె మీద చొక్కా వేసుకున్నాడు. ఆ తుపాకి అతని దగ్గర లేకపోతే - పొలంలో పని చేసే ఒక రైతు పని మీద పట్నం వచ్చినట్లు కనిపిస్తాడు. భుజం మీదున్న రంగు తువ్వాలుతో మొహం తుడుచుకుంటున్నాడు. రెండవ మనిషికి కాస్త వయసుంటుంది. పాంటూ చొక్కాలో ఉన్నాడు. లావుగా ఉన్నా, క్రూరత్వం మొహంలో ఎక్కడా లేదు.

"తుపాకులు!!" ఆశ్చర్యంగానూ, నెమ్మదిగానూ అన్నాను.

సుబ్రావ్ తన ఆశ్చర్యాన్ని నాకు అందించి చుట్టూ చూస్తున్నాడు. నేనూ చూసాను. మమ్మల్ని చూసి కాస్తో కూస్తో ఆశ్చర్యపోతున్నారు గాని, వాళ్ళని ఎవరూ పట్టించుకోవటం లేదు.

"బాంబేలో లేవేంటి?"

ఆఫ్ట్రాల్ - యివే మాత్రం - అన్న గొంతుతో అన్నాడు సుబ్రావ్. ఆ గొంతు తెచ్చిపెట్టుకున్నదే - తెలిసిపోతూనేవుంది.

సుబ్రావ్‌కి అధికారం ఉంటే - బాంబేలో లేనివి దేశంలో యింకెక్కడా ఉండగూడదని నిషేధించే మనిషే

"- ఇవి స్మాల్ టౌన్స్‌లో మామూలేనేమో!"

"నువ్వు మీ కాకినాడలో ఎప్పుడయినా చూసావా? - నేను మాత్రం మా రాజమండ్రిలో ఎప్పుడూ చూడలేదు."

రాజమండ్రి అంటే - అందులోనూ దానవాయిపేట అంటే సుబ్రావ్‌కి గొప్ప 'ప్రైడ్!'. 'నేను ప్రౌడ్ కాదు, నాది ప్రైడ్!' అంటుంటాడు. కాకినాడ, రాజమండ్రి తగువు నాకూ యిష్టమే!

ఆ క్షణంలో మా తగువు కొనసాగలేదు. భయమా - ఆశ్చర్యమా? నేనే కాదు సుబ్రావ్ కూడా - తుపాకులిని సినిమాల్లోనూ, మ్యూజియంలలోనూ చూసాం. పోలీసులూ, సైనికులూ పట్టుకుని తిరగడం చూసాం. సెక్యూరిటీ గార్డుల చేతుల్లో చూసాం. సామాన్య ప్రజల చేతుల్లో మాత్రం తుపాకులు చూడలేదు. అందువల్లనేనా మా ఆశ్చర్యం?

నా ఆలోచనలు సాగుతున్నాయి -

"నాకు రాజు గుర్తొస్తున్నాడు సునీ - మా వెంకటరాజు" అన్నాడు సుబ్రావ్.

వెంకట్రాజు - సుబ్రావ్ బంధువు. స్నేహితుడు. క్లాస్‌మేట్. అస్సాంలో టీ ఎస్టేట్‌లో పని చేసేవాడు. ఉగ్రవాదులు కిడ్‌నాప్ చేసారు. వాళ్ళ కోరికలకు యజమానులూ, ప్రభుత్వమూ దిగిరాలేదు. శవం తిరిగి వచ్చింది. ఆ వార్తకు సుబ్రావ్ చాలా దెబ్బతిన్నాడు. తుపాకిని - అలాంటి సామాన్యుల చేతిలో చూస్తుంటే ఆ విషయం గుర్తు వచ్చినట్టుంది.

"ఈ దేశం ఎక్కడికి పోతోంది" అన్నాడు.

"అమెరికాకి. పదహారేళ్ళ పిల్లలు తుపాకుల్తో స్కూల్‌కి వస్తారుట"

సుబ్రావ్‌కి అమెరికా అంటే ఆరాధన. అక్కడున్న ప్రెస్ అన్నా - ప్రజాస్వామ్యం అన్నా పరవశించిపోతాడు. తనవంటి ప్రతిభావంతునికీ, కార్యతత్పరునికీ ఆదర్శం ఆమెరికా సమాజమేనట!

"పోన్లే - మన పిల్లలు అలా అవకూడదనే - అందరికీ దూరంగా ఉంచుతున్నాం."

అమెరికా పేరు ఎత్తి సుబ్రావ్‌ని హర్ట్ చేద్దామనుకోలేదు నేను. శేఖర్ విషయం ఎత్తి నన్ను హర్ట్ చేసే సాహసం ఉందా సుబ్రావ్‌కి!?

మాట తప్పిస్తూ, మొహం తప్పిస్తూ- "ఈ స్కాండ్రల్ యింకా కాఫీ తేలేదు" అన్నాడు.

విషయాన్ని మారుస్తున్న సుబ్రావ్‌కి నేను అడ్డుపడలేదు.

సంభాషణ మోహన్రెడ్డి మీద సాగుతోంది. పావుగంటయినా కాఫీ రాలేదు. సుబ్రావ్ అంచనా ప్రకారం 'బాంబే కస్టమర్స్' కోసం కాఫీ ప్రత్యేకంగా తయారవుతోంది. అంచనాలకు మించిన ఆలస్యం సుబ్రావ్‌కి కోపం తెప్పించింది. కౌంటర్‌లో మనిషి మీద అరిచాడు. అతను సర్వర్ మీద అరిచాడు. కాఫీ వచ్చింది. పూర్తి చేసాం. జరిగిన ఆలస్యానికి వచ్చి 'సారీ' చెప్పాడు. ఆ తర్వాత కందులపల్లి వివరాలు చెప్పాడు. గంట ప్రయాణంట. వివరాలు చెబుతున్నప్పుడు అతను అదోలా ఉన్నాడు.

హోటల్లోంచి బయటకు వచ్చాం. మా వాన్ పక్కన ఒక పోలీస్ జీప్ ఆగి ఉంది. అందులో వున్న పోలీస్ అధికారి కిందికి దిగి మమ్మల్ని సమీపించాడు. సుబ్రావ్ తాళం తీయబోతున్నాడు.

"మిష్టర్! మాతో స్టేషన్‌కి రావాలి" అన్నాడు ఇంగ్లీషులో. ఆ గొంతు కరకుగా ఉంది.

సుబ్రావ్ నిర్ఘాంతపోయాడు. తేరుకుని -"ఎందుకు?" అన్నాడు తెలుగులో.

"అన్నీ స్టేషన్లో -" అన్నాడు.

"ఎందుకో చెప్పకుండా మేం రాం" అన్నాను.

నా వేపు తిరిగి సూటిగా చూసాడు. మరో పోలీసు అధికారి అతని భుజం మీద చెయ్యి వేసి - మిమ్మల్ని చూసి మర్యాదగా నవ్వాడు.

"నేను సర్కిల్ ఇన్స్పెక్టర్ పద్మనాభనాయుడిని. మీరెవరో తెలుసుకోవచ్చా?"

"నేను సుబ్రావ్‌ని. భారత్ పెట్రోలియమ్‌లో ఎగ్జిక్యూటివ్‌ని. ఈమె సునీత. నా భార్య. సోషియాలజీలో ప్రొఫెసర్."

"థాంక్యూ ఫర్ ద కోపరేషన్. మీరోమారు స్టేషన్‌కి రావాలి. జస్ట్ ఫార్మాలిటీ."

ప్రశ్న, జవాబులు ఇంగ్లీషులో జరుగుతున్నాయి. జనం మూగుతున్నారు.

మా వాన్‌లో మాతోబాటు పద్మనాభనాయుడూ, మరో కానిస్టేబుల్ వచ్చారు. పోలీస్టేషన్‌కి చేరాం.

లోపలికి వెళ్ళాక, మమ్మల్ని కూర్చోబెట్టి సి. ఐ. నాయుడు ఆరంభించాడు:

"మేం మిమ్మల్ని సోదా చెయ్యాలి"

"మీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి?" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"ఫార్మాలిటీ" అంటున్నాడు మళ్ళీ.

"మీ ఊరికి వచ్చిన వాళ్ళనందరినీ సోదా చేస్తారా?" అన్నాను.

అతను మృదువుగా నవ్వాడు - "ఈ మధ్య రాయలసీమలో RDX ని ఉపయోగించి ఒక యింటిని పేల్చేసారు. మీరు పేపర్లో చదివేవుంటారు."

"మీ పేపర్లు మాకు రావు. " సుబ్రావ్ గొంతు అసహనంగా ఉంది.

"అవును సార్ - లోకల్ ఎడిషన్స్ వచ్చాక ఒక పేట న్యూస్ మరో పేటకి అందటంలేదు. కాఫీ, టీ.... ఏమయినా?" అన్నాడు మా టెన్షన్ తగ్గించటానికి ప్రయత్నిస్తూ.

మేం వద్దంటుంటే కూల్ డ్రింక్స్‌కి కవురంపాడు.

"-రాయలసీమలో కత్తులూ, కర్రలూ పోయాయి. తుపాకులూ, బాంబులూ వచ్చాయి. ఇప్పుడు వాటికి RDX లాంటిది తోడయితే - జనం ఏమవుతారు? మాకు యిరవై నాలుగ్గంటలు చాలవు -" అంటున్నాడు.

సుబ్రావ్ శ్రద్ధగా తలూపుతున్నాడు.

అతనికి పోలీస్ వ్యవస్థ మీద దురభిప్రాయమేం లేదు. ఆ వ్యవస్థ అవసరం పోవాలంటే ప్రతి మనిషీ గాంధీ అవాలిట. ఇన్ని వేల ఏళ్ళ మానవ నాగరికతలో కేవలం ఒకే ఒక్క గాంధీ పుట్టాడట. ఏం లాభం - ఆయన తనని తాను కాపాడుకోలేకపోయాడు - అలాంటి గాంధీ మరెన్ని వేల ఏళ్ళకి పుడతాడు! అందువల్ల పోలీసులుండక తప్పదు. వాళ్ళు మరింత చురుకుగా, ఆధునికంగా ఉండాలి. మరింత సేవాభావం పెరగాలి - అంటాడు సుబ్రావ్. చెడ్డ ఎక్కడ లేదు - నేరాలతో సంబంధముండే పోలీసు వ్యవస్థలో చెడ్డతనానికి అధిక ప్రచారం

జరుగుతుందిగానీ అంతకన్న ఎంతో పెద్దతనం తతిమ్మా వ్యవస్థలలో ఉంది - అంటాడు కూడా.

సుబ్రావ్ హోదాకి పోలీసుల నుంచి మర్యాద బాగానే దొరుకుతుంది. కాని, ఊరుగాని ఊరులో... మా వాడు ఎంతటి వాడో తెలీనపుడు... ఇంత మర్యాద సుబ్రావ్‌నీ సంతోషపరచింది. ఈ తతంగం చికాగ్గా ఉన్నా - నన్నూ సంతోషపరిచింది.

"నిజమేనండి - ప్రపంచంలో పోలీసులకే కావాలి శాంతి" అంటున్నాడు సుబ్రావ్.

"సో - మీరు మాతో సహకరించాలి."

"ష్యూర్ - ష్యూర్."

"బాంబే నుంచి కారులో ఎందుకు వస్తున్నారు?"

"రాకూడదా?" అన్నాను.

"నాకు జవాబులే కావాలి -"

ప్రశ్నలు కాదన్న గొంతుతో అన్నాడు సి.ఐ.

"కారులో దేశాన్ని తిరిగి చూట్టానికి మాకు డబ్బులిస్తారు" అన్నాడు.

"తెలుగు బాగా మాట్లాడుతున్నారు - ఏ వూరు?"

"నాది రాజమండ్రి -"

"ఆవిడది - యీ ప్రాంతమా?"

"కాకినాడ -"

"అయితే - యిక్కడికి ఎందుకు వచ్చారు?"

"మా అబ్బాయిని స్కూలులో చేర్చటానికి - రిషివాలీ స్కూల్లో-"

మా కారు కాగితాలూ, డ్రైవింగ్ లైసెన్సులూ చూసాడు. అతని ఉద్దేశ్యం బోధపడలేదు. మా సమాధానాలతో తృప్తిపడాలి. శేఖర్ అడ్మిషన్ గూర్చి స్కూలుకి ఫోన్ చేసి కనుక్కొని ఉంటాడు కూడా! ఒక కానిస్టేబుల్ వచ్చి సి.ఐ. ని పక్కకి తీసుకువెళ్ళాడు.

తిరిగి వచ్చి - "మాకు వచ్చిన సమాచారం బహుశా తప్పే అయుంటుంది - ఏమయినా మీ కారునీ, సామాన్లనీ చెక్ చెయ్యాలి" అన్నాడు.

"విషయం చెప్పండి ఇన్‌స్పెక్టర్!" అన్నాను.

"మీ కార్ నెంబర్ బాంబే రిజిస్ట్రేషన్. అక్కడ నుంచి RDX వస్తుందని యిన్‌ఫర్మేషన్ ఉంది. విజిలెంట్‌గా ఉంటున్నాం - రొటీన్ చెకప్ - " అంటూ నవ్వి - "మేడమ్! మీరు విమానాల్లో తిరుగుతుంటారు - ఏర్‌పోర్టులో సెక్యూరిటీ చెకప్ ఉంటుంది. మెట్రో పాలిటన్స్‌లో సెక్యూరిటీ చెకింగ్ రొటీనయిపోయింది గదా - వాటికి - అబ్జెక్ట్ చేస్తున్నారా?" అన్నాడు.

"అయితే ఆంధ్రా కూడా అస్సాంలా, కాశ్మీర్‌లా, పంజాబ్‌లా మారిపోయిందా?" అన్నాను.

"యింకా లేదు మేడమ్! యిక్కడ ఆర్మీ లేదు" 'మేమే ఉన్నాం' అన్నట్లు నవ్వాడు.

సోదా పూర్తయింది. సూట్‌కేస్‌లలో సామాన్లన్నీ తిరిగిపెట్టి, వాటిని నాన్ రియర్ స్పేస్‌లో పెట్టారు. కూల్‌డ్రింక్స్ వచ్చాయి. తాగాం.

"సారీ సర్! మీరు వెళ్ళొచ్చు" అన్నాడు.

బయటకు వస్తూంటే తనూ వెనకనే వచ్చాడు - "మీ నెక్స్ట్ హాల్ట్ ఎక్కడ సార్?"

"కందులపల్లి వెళ్ళాలి" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"మీకు కావాలంటే - బస్టాండ్‌లో కందులపల్లి మనిషిని పట్టుకొచ్చి అప్పజెపుతాం - మీకు గైడ్ చేస్తారు "అన్నాడు సి.ఐ. నాయుడు.

"నాటె బాడ్ అయిడియా" అన్నాడు సుబ్రావ్.

షేక్‌హాండ్ యిచ్చి మమ్మల్ని కారు ఎక్కించాడు. మాతో ఒక కానిస్టేబుల్ వచ్చాడు. బస్టాండ్ దగ్గర చాలా ప్రైవేట్ బస్సులున్నాయి. అక్కడ ఆపి, కానిస్టేబుల్ బస్టాండ్‌లోకి వెళ్ళాడు.

"బాగా అప్‌సెట్ అయావు" అన్నాడు సుబ్రావ్ నావేపు తిరిగి.

"మగాళ్ళు అవరా?" చురుగ్గా అన్నాను. మగవాళ్ళు అవరనీ, ఆడాళ్ళే అవుతారన్న గొంతుతో సుబ్రావ్ మాట్లాడినట్లనిపించింది. అది ఊహో - సత్యమో!

"పోలీసులతో నీకే ఎక్కువ అనుభవముందిగదా!" అంటూ పేలవంగా నవ్వి- "వాళ్ళు మననే ఎందుకు సెర్చ్ చేసారు?" అన్నాడు.

"చెప్తున్నారు గదా - మనది బాంబేవాన్ అని -" అన్నాను.

సుబ్రావ్ మాట్లాడలేదు- "వాళ్ళన్నది నిజమే అయితే - మనకింక యీ సెర్చ్ తతంగం తప్పదు"

"ఆ హోటల్‌వాడు వీళ్ళకి కబురంపాడేమో!"

"ఎందుకూ?" అన్నాను.

"ఏమో!" అన్నాడు.

"ఈ ప్రాంతం నుంచి ఎంత తొందరగా బయటపడదామా - అనే ఉంది" అన్నాను కళ్ళు మూసుకుని.

కొంచెం ఆగి, "చెప్పు" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"దేశమంతటా సెక్యూరిటీ సమస్యే - వీ అయ్ పీల రక్షణ కోసమా బతుకుతోందీ దేశం మొత్తం! మనలాంటి అయ్ పీలకి కూడా ఆ సెగ

తగులుతోంది యిప్పుడు! ఇంతవరకూ అంతా సక్రమంగా ఉన్నట్లు యిప్పుడే ఏదో చెడిపోయినట్లనిపిస్తోంది. అసలు - పేదలకి సెక్యూరిటీ సమస్య ఉందా - ఏ సమాజం లోనయినా - ఏ కాలంలోనయినా?" నా మాటలు నా ఆలోచనలని స్పష్టం చెయ్యలేకపోతున్నాయి. సెక్యూరిటీ ఎవరికి? పెద్దలకే! ఎవరి నుంచి? పేదల నించా - నేరస్తుల నించా - తోటి పెద్దల నించా? పేదలకి సెక్యూరిటీ పెద్దల నించి కావాలి. నేరస్తుల నించి కావాలి. పెద్దల చేతి కోర్టుల నించి, పోలీసుల నించి, డాక్టర్ల నుంచి, యాక్టర్ల నించి ... ప్రతీవాడినుంచీ కావాలి.

నేను ఆలోచిస్తూ మాట్లాడుతూంటే నా మూడ్ పాడయిందనుకున్నాడు సుబ్రావ్.

"సునీ! కందులపల్లి ప్రయాణం మానేద్దామా?" అన్నాడు నా చేతివేళ్ళమీద రాస్తూ.

కళ్ళు తెరిచి ఆ మొహంలోకి చూసాను. అతనికి మోహన్రెడ్డిని కలియాలని ఉంది. సుబ్రావ్‌లో యింకా మిగిలివున్న తడి. లాభనష్టాల లెక్కలులేని స్నేహ బాంధవ్యం! ఏళ్ళ తరబడి కలియని మిత్రుడిని కలవాలనిపించడం! సుబ్రావ్ చేతిని మృదువుగా నొక్కాను-

"చూసేపోదాం" అన్నాను.

సుబ్రావ్ మొహం వెలిగింది. "థాంక్యూ!" అన్నాడు.

"యింజనీరింగ్ చదివిన రెడ్డి ఉద్యోగానికి పోకుండా - యింకా కందులపల్లిలో కూర్చుంటాడా? ఉన్నా, నన్ను గుర్తుపడతాడా - వెనకటిలా అంత సన్నిహితంగా ఉంటాడా? నాదో పిచ్చి" అన్నాడు.

"ఎక్కడున్నా - అడ్రస్సున్నా తెలుస్తుందిలే బాసూ!" అన్నాను.

"ఆ వచ్చే మనిషిని అడిగేస్తే తెలిసిపోతూందిగదోయ్!" అన్నాడు అప్పుడే తట్టినట్టు.

"పరవాలేదు - నీ బుర్రా పనిచేస్తుందే" అన్నాను.

అంతవరకూ జరిగిన సంఘటనలు - మా మధ్య ప్రచ్ఛన్న యుద్ధ భారాన్ని కొంత సడలించాయా?

కానిస్టేబుల్ ఒకతన్ని తీసుకుని వచ్చాడు. పాంటు, షర్టూ, నెరసిన జుత్తూ, కాళ్ళకి జోడూ, చేతిలో ఏవో సంచీలూ,...

"సార్! ఈయన రెడ్డప్ప సారు. కందులపల్లి బళ్ళో అయ్యవారు. వీళ్ళు కందులపల్లి పోవల్ల. తీసకపొండి" అన్నాడు.

"ఏం మాస్టారూ! మోహన్రెడ్డి కందులపల్లిలోనే ఉంటున్నాడా? ఉద్యోగం చేస్తున్నాడా?" అన్నాడు సుబ్రావ్ కారు తలుపు తెరవకుండా.

"అదేంది సార్ ఆయనకి ఉద్యోగం ఎందుకూ - నిన్నటి దాకా పరిషత్

ప్రెసిడెంటు - అటు తెలుగుదేశమూ, యిటు కాంగ్రెస్సూ రెండూ టిక్కట్లిస్తాయి. బండపల్లి రెడ్లు ఎటు దూకుతారో కనిపెడతండారు మా రెడ్లు" అన్నాడు.

"ఎక్కండి" అంటూ తలుపు తీసాడు.

పోలీసుకి థాంక్స్ చెప్పి గేరు మార్చాడు సుబ్రావ్.

కారు కదలగానే ఆరంభించాడు రెడ్డప్ప.

"పోలీసాయన చెప్పినాడు. మీరు రెడ్డి చుట్టాలంట. రెడ్డి పరిషత్ ప్రెసిడెంట్ అయినట్టు తెలీదా సార్?"

"మనం రెడ్డింటికి వెళ్తున్నట్లు పోలీసులకెలా తెలుసు సుబ్రావ్?" అన్నాను ఆశ్చర్యంగా.

"అవునుగదా!" అన్నాడు ఎదురుగా వస్తున్న లారీని తప్పిస్తూ.

"అదేంది సార్! మీ లాంటోళ్ళు కందులపల్లిలో ఎక్కడికి వెళ్తారో పోలీసోళ్ళకి తెలీదా? ఆ మాదిరి ఒంగి ఒంగి దండాలు పెడతా ఉన్నాడంటే - ఆయనకి అంతా తెలిసే ఉంటాది. ఏ వూరు సార్ మంది?" అన్నాడు రెడ్డప్ప.

"మాది తూర్పు గోదావరి జిల్లా" అన్నాను.

"ఆడ చుట్టరికాలు ఉండాయా - మా రెడ్డోరికి?"

"ఆయన మా స్నేహితుడు" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"అట్ల జెప్పండి సార్! మా రెడ్లదే స్నేహమంటే - చుట్టరికం కంటే స్నేహమే సార్ - మా రెడ్డోరికి ముఖ్యం. శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారసులండి మా రాయలసీమ రెడ్లు. స్నేహం - దానం - ఆతిథ్యం ఓహోహో ఏం మనుషులండి మా రెడ్డోరు. కత్తి పట్టి పగలంతా తలకాయలు తరిగి తరిగి - రాత్రి పూట గంటం పట్టి కవిత్వం రాసే స్థితప్రజ్ఞత - రాయలనుంచే మా రెడ్డోరికి వచ్చింది సార్"

రెడ్డప్ప చెప్పుకుపోతున్నాడు.

రెడ్లు ఆయన దృష్టిలో యింకా ప్రభువులే! వాళ్ళ పౌరుషాలు, పంతాలు, పగలు, దర్పాలు ప్రతిదీ ఆయనకి గొప్పే! మగవాళ్ళ మధ్య ఎంత పగలున్నా, ఆడవాళ్ళను మాత్రం అగౌరవించరట! కోస్తా జిల్లాలలో పగతో జరిగే మానభంగాలు వంటివి రాయలసీమలో జరగనే జరగవుట. చిన్న పిల్లల్నీ, పైరు పచ్చల్నీ తాకరట. వారి దానగుణం, ఔదార్యం, - నరేసరి - నభూతో న భవిష్యతిట!

సుబ్రావ్ ప్రశ్నలు రెడ్డప్ప మాస్టరికి మరీ హుషారిస్తున్నాయి.

రెడ్డెమ్మ గుండు అని ఉందిట. ఆయన పేరు అదేనట. ఆ పేరు సామాన్యమట. మోహన్రెడ్డి అపర శ్రీకృష్ణదేవరాయలేనట! నిజంగా యీ మాస్టరికి రెడ్ల మీద అంత వీరాభిమానం ఉందా? ఈయన రెడ్డా? లేక మేము మోహన్రెడ్డి

స్నేహితులమవటం వల్ల యింతిలా ఎత్తేస్తున్నాడా యీ మాస్టరు?- అన్న పాపపు ఊహ కూడా వచ్చింది.

ముక్కూ మొహం తెలీని మనిషిని గురించి అలా అనుకోవటం నాకే నచ్చలేదు. వాళ్ళ కబుర్లనుంచి బయటపడటానికి బయట దృశ్యాలు చూడసాగాను.

రోడ్డుకి అటూ యిటూ భూమంతా ఎత్తుపల్లాలే! గుట్టలు. మధ్య మధ్యలో సాగుభూములు. వరి, చెరుకు పంటలకి అలవాటుపడ్డ కళ్ళకి అవి ఎక్కడా కనిపించడం లేదు. అక్కడక్కడ చిన్ని చిన్ని గ్రామాలు. వాటిలో చెదురు మదురుగా రాతి గోడల పెంకుటిళ్ళు, డాబాలు, ఏదో గడ్డి - బోద అంటారుట - కప్పిన గుడిసెలు. రోడ్డు మీద క్రాసుల దగ్గర చిన్ని చిన్ని కొట్లు, కొద్దిగా జనాలు. గోడల మీద ఎరువుల మందు నోటీసులు. రోడ్డు మీద లారీలు, బస్సులు, స్కూటర్లూ అప్పుడప్పుడు కనిపిస్తున్నాయి.

ఎప్పుడూ రద్దీగా ఉండే రోడ్లు, అడుగడుగునా గ్రామాలు, కనుచూపు మేరంతా విస్తరించి పరచుకున్న పచ్చటి వరిచేల తివాసీలూ, కాలువలూ, ఎక్కడపడితే అక్కడ జనాలూ - అలాంటి గోదారి జిల్లాల్లో పుట్టి పెరిగాను. పదిహేడేళ్ళుగా బొంబాయికి అలవాటు పడ్డాను. బొంబాయి అంటే జనం. బొంబాయి అంటే ధనం. బొంబాయి అంటే క్రిక్కిరిసినతనం.

అలాంటి నా కంటికి - ఈ కొండలూ, గుట్టలూ మధ్యనున్న యీ ప్రాంతం నిస్తేజంగా, నిర్మానుష్యంగా కనిపిస్తోంది. నగరాలలో క్రిక్కిరిసిన గృహ సముదాయాల మధ్య ఆట స్థలమో, పార్కో ఉన్నట్లు - యీ నిర్మానుష్య ప్రాంతంలో చిన్ని పట్టణాలూ, జంక్షన్లూ ఉన్నాయి.

రెడ్డప్ప వాక్ప్రవాహానికి అడ్డకట్టవేస్తూ -"ఆ పంట ఏంటండి - మాస్టారూ - ప్రతిచోటా అదే కనిపిస్తోంది" అన్నాను.

"అదేనమ్మా - మా రాయలసీమ, దేశానికిస్తాండే సెనిక్కాయలు" అంటూ ఆరంభించాడు రెడ్డప్ప. ఆ పంట కూడా మూడేళ్ళకోమారు బాగుంటుందిట. ఆ ఏడు మంచి ధర వుండదుట.

"వానలు ఆ దేవుని చేతిలో ఉండాయి. ఆయన యిక్కడే మా కొండల మీదనే ఉంటాడు. దేశ దేశాల నుండి జనాలు వస్తావుండారు. వాళ్ళ కోరికలన్నీ ఆయన తీరస్తా ఉండాడు. ఆయన నీడనే వుండే మేము నీటి సుక్క లేక చస్తా ఉండాం! ఆయనకి నిత్య కళ్యాణమాయె - మాకు నిత్య క్షవరమాయె-మా దేవుడూ అంతే - మా రెడ్డోరూ అంతేనమ్మా - మా వాళ్ళు ప్రెసిడెంటులైనారు - ముఖ్యమంత్రులైనారు - వాళ్ళు మా సీమకి తెచ్చింది లేదాయె - యిచ్చింది లేదాయె -" అంటున్నాడు.

వెనక్కి తిరిగి రెడ్డప్ప మాస్టారిని పరిశీలించాను.

స్వచ్ఛమయిన గొంతు. అచ్చమైన రాయలసీమ మనిషి. ఆ గొంతులో వ్యక్తిగత కష్టం లేదు. మొహంలో అలసట వ్యక్తిగత కష్టం నుంచి కాదు. అది సీమ కష్టం. అది భగవంతుడికన్న మనిషిని తప్పుబడుతోంది. ఓ ప్రాంతమంతా ఎడారి అయిపోయే ప్రమాదానికి రాజకీయాలను తప్పుబడుతోంది.

అంతకు ముందు వరకూ - ఆయన గత చరిత్ర గురించి ఒళ్ళు పులకరించిపోవడంలో ఏదో వ్యక్తిగత ప్రయోజనం చూసాను. ఆ పులకరింతా, ఆ వ్యక్తిగత ప్రయోజన భావనా - రెండూ నాకు నచ్చలేదు. మనసంతా నిష్ఠురభావాలు. అలాంటి మనసుని రెడ్డప్ప మాస్టారి యీ మాటలు స్పర్శించి, మెత్తబరిచాయి.

కారు మెయిన్ రోడ్డుని విడిచి పక్కదారిలోకి ప్రవేశించింది.

రోడ్డు బాగానే వుంది. ఓ పక్కగా ఎలక్ట్రిక్ స్తంభాలు. మధ్యలో ఓ కొండని- రెడ్డప్ప మాస్టారు దాన్ని బండ అంటున్నాడు - చుట్టుకుంటూ సాగుతోంది రోడ్డు. ఎదురుగా వస్తున్న ట్రాక్టరు - మోహన్రెడ్డిదేనట. ఆ రోడ్డు - రోజుకి రెండు ట్రిప్పుల బస్సూ - మోహన్రెడ్డి వాళ్ళ కుటుంబం తెచ్చినవేనట. కందులపల్లి దాటాక బండపల్లి ఉందిట. ఆ రెడ్లకీ, వీరికీ పడదుట - మాస్టరు చెపుతున్నాడు.

ఊరు చేరువవుతోంది. ఒక చెరువు కనిపించింది. దాని చుట్టూ పొలాలున్నాయి. ఊరికి మొగదలనే ఓ వేపచెట్టూ, దాని చుట్టూ ఒక తిన్నె, దాని మీద కొద్దిమంది మనుషులూ .... చినుగుల నిక్కర్ల పిల్లలూ, రేగుతున్న దుమ్ములో మా కారు వంక చూస్తున్నారు. నలుగురయిదుగురు పోలీసులు ఒక అరుగు మీద కనిపించారు.

"ఊళ్ళో పోలీసులున్నారేంటి మాస్టారూ?"

"ఏమోనమ్మా! ఊరు విడిచి రెండు వారాలాయె - " అంటూ ఓ పెద్ద యింటి ముందు కారు ఆపించాడు.

"అదేసార్ - రెడ్డోరి హజారం - నిలపండి."

కారు ఆగగానే, దిగి ఆ యింటి వేపు వెళ్ళాడు. లోపలికి మాయమైపోయాడు.

ఇంటి చుట్టూ ఎత్తైన గోడ.. మధ్యలో ఒక పెద్ద ద్వారం. లోపల యిల్లు ఒకటే ఉందో - చాలా ఉన్నాయో తెలియటం లేదు.

"మీ మోహన్రెడ్డి పెద్ద జంతువే బాసూ!" అన్నాను.

"మనసులో ఊహలు చెరిపేసుకోటానికి వచ్చామేమో - సునీ!" అన్నాడు అదోలా.

భుజం మీద తట్టి - "కారులోగదా వచ్చాం - డోంట్ వర్రీ!" అన్నాను.

"నన్ను చూసి ప్రేమించాలగానీ - నా కారుని చూసి ప్రేమిస్తే ఎట్లా అమ్మాయ్యా...?" అన్నాడు సుబ్రావ్.

ఇంతట్లో మాస్టారు మరో యిద్దరిని వెంటబెట్టుకుని వచ్చాడు.

'రెడ్డి లేడుసార్ - రాత్రికి వస్తారు - రాండి - లోపలికొచ్చి రెస్టు తీసుకోండి-" అన్నాడు.

నా మొహంలోకి చూసాడు సుబ్రావ్. నాకూ ఏమనాలో తోచలేదు.

వచ్చిన యిద్దరూ - "మీరు అప్పను చూడకుండా ఎల్లిపోతే ఆయన మమ్మల్ని సంపేస్తాడు" అంటూ ప్రాధేయపడ్డారు.

రెండవుతోంది.

సుబ్రావ్‌కీ, నాకూ మేడ మీద గది యిచ్చారు. సామాన్లు అక్కడికి చేర్చారు. మాస్టారు మా అవసరాలన్నీ చూసి సెలవు తీసుకుంటూ - "రెడ్డోరితో నన్ను గురించి సార్ - చెప్పండి సార్!" అన్నాడు.

ఆ ఆకస్మిక ఏకాంతం నన్ను భయపెట్టింది. వెంటనే టవలందుకున్నాను. ఎటాచ్‌డ్ బాత్రూంలో స్నానం చేస్తున్నాను.

అనుకున్నట్టే సుబ్రావ్ డోర్ మీద నాక్ చేస్తున్నాడు. వినిపించుకోలేదు. ఎన్నింటితో యుద్ధం! మొదటి యుద్ధం - యీ శరీరంతోనేనా!

భావాలను రక్షించుకోవాలంటే - ఎన్ని దాడులు!

కనీసం మనసులోనయినా యీ కోపం నిలవదా?!

గుజరాత్, మహారాష్ట్ర గ్రామాల్లో సాంప్రదాయక దుస్తుల వాడకం యిక్కడకన్నా ఎక్కువా - తక్కువా - అన్న విషయం మీద మనసుని నిలుపుతున్నాను.

స్నానం పూర్తయింది. ఆ తర్వాత వెళ్ళాడు సుబ్రావ్.

బాత్రూం నించి బయటపడిన సుబ్రావ్ - "ఈ దేశం డెవలప్ అవలేదనే వాళ్ళు ఫూల్స్!" అన్నాడు బొచ్చు తువ్వాలుతో తుడుచుకుంటూ!

"అవును బాసూ! గీజరూ, షవరూ ....వెస్టర్న్ దొడ్డీ - నీకు దేశ ప్రగతికి సింబల్స్" అన్నాను.

సుబ్రావ్ నా వెటకారానికి జడుసుకున్నాడో - నటించాడో - జవాబివ్వలేదు.

కొంతసేపటికి - మమ్మల్ని భోజనాలకు తీసుకువెళ్ళారు. మాకు యిచ్చిన గదీ, మేడలో. అసలు యింటికి విడిగా ఉన్నాయి. బహుశా తర్వాత కట్టినవయుంటాయి. విశాలంగా, చల్లగా, నాపరాతి గచ్చులతో ఉన్నాయి అసలు యింటిలో గదులు.

భోజనాల గదిలో వడ్డించారు. భోజనాలు పూర్తయ్యాయి.

గదికి చేరేసరికి నిద్ర కమ్ముకొచ్చింది.

లేచేసరికి పడమటి వేపు కిటికీలోంచి సూర్యాస్తమయం కనిపిస్తోంది. దగ్గరగా వున్న చెట్ల కొమ్మలకూ, ఆకాశంలో వెలిమబ్బులకీ, దూరంగావున్న కొండలకీ మధ్య చిక్కుకుని ఉన్నాడు సూర్యుడు. మనసంతా ఏదో ఉదాసీనత....

"శేఖర్‌గాడు యీపాటికి ఏం చేస్తుంటాడో!"

నాలో ప్రశ్న అసంకల్పితంగా బయటకు వచ్చింది.

"నువ్వు అంత పొసెసివ్‌గా ఉండకూడదు! వాడి భవిష్యత్తు సెక్యూర్‌డ్‌గా ఉండాలంటే - మనమూ కష్టపడాలి, వాడూ కష్టపడాలి -" అదీ సుబ్రావ్ పైకి చెప్పే పాయింట్. "ఇది పొసెసివ్‌నెస్ విషయం కాదు. ఇది మనమధ్య యుద్ధం. ఒకరితో ఒకరు గెలవలేని మనం చేసుకున్న రాజీ" అని చెప్పాలి నేను. నేను బాధపడుతూంటే అతని ఓదార్పూ, అతను బాధపడుతూంటే నా ఓదార్పూ - అంతా నటన. స్కూల్ వదిలాక శేఖర్ మాట యిద్దరం ఎత్తకూడదన్న' నిశ్చయం ఆ నటనలో ఓ భాగం.

ఈసారి సుబ్రావ్ నుంచి ఎలాంటి జవాబూ వినిపించలేదు.

తల తిప్పి చూసాను. నిద్రపోవటం లేదు. పడక్కుర్చీలో ఉన్నాడు. ఏదో పుస్తకం చేతిలో. గదిలో పుస్తకాల షెల్ఫ్ ఉంది. అందులోంచి తీసినట్టున్నాడు.

"ఏంటా పుస్తకం?" అన్నాను లేచి.

"శాంతి కపోతం - మా రెడ్డి ఛందస్సులో రాసిన కావ్యం."

"మీ రెడ్డి కవి కూడానా?"

"మా రెడ్డి ఏమనేవాడో తెలుసా - యిక్కడ పద్యం అల్లటం, చదవటం ఓ విద్యట. ప్రతి ఊళ్ళోనూ కవులేనట! రాయటం రానివాళ్ళు కూడా పద్యాలు అల్లగలరుట!"

"అలాగా - యింతకీ మీ రెడ్డి భాష ఎలా ఉంది?" - 'భాష'ని నొక్కాను.

"అవునవునోయ్ - మా ఫ్రెండ్‌గదా - మనసుకి కూడా పక్షపాతమే - భాషని పట్టించుకోలేదు" అంటూ పుస్తకం తిరగెయ్యటంలో పడ్డాడు.

"భాష అందాలూ, లోపాలూ తప్ప నీకు మరేమీ పట్టవుగదా! నీ ఫ్రెండంటే నీకు చాలా యిష్టమన్నమాట!" అన్నాను.

ఆ పుస్తకం వాళ్ళిద్దరూ కలిసి చదువుకునే రోజుల్లో రెడ్డి రాస్తూ చదివి వినిపించేవాడుట. సుబ్రావ్ ఆ విషయాలు చెపుతున్నాడు. సుబ్రావ్‌కి భాష పవిత్రంగా ఉండాలి. ఆ మాట ఒప్పుకోడు. నిర్దుష్టంగా ఉండాలని వాదిస్తాడు పైకి. అది చాదస్తం నా దృష్టిలో. ఆధునికత పేరుతో అమెరికాని ఆరాధించే సుబ్రావ్ భాషా చాదస్తం అసంబద్ధంగా అవుపిస్తుంది. దానిమీద కబుర్లు. పనికిమాలిన చిరుబురులు. వాటిల్లో కూడా మనసు నిలవటం. లేదు.

టీ వచ్చింది. రెడ్డి రాత్రికి తప్పక వస్తాడని కబురు వచ్చింది.

"బయటకి వెళ్దామా? ఊరు చూద్దాం" అన్నాను. సరేనన్నాడు సుబ్రావ్. తయారయాం. ఆరవుతోంది. గాలి చల్లగా ఉంది. మేడ దిగుతూంటే - రెడ్డి చుట్టంట - వచ్చి పలకరించాడు.

"పల్లెలో గొడవలవుతా ఉండాయి. పోవద్దు సార్!" అన్నాడు.

"మీకూ, మీ ప్రత్యర్థి రెడ్లకీనా?" అన్నాను.

"ఆళ్ళు యిక్కడెందుకుంటారమ్మా?" అన్నాడు.

"మరేం గొడవలు?" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"ఏంది చెప్పేది సార్? పల్లెలోవాళ్ళకి గీర్లు పెరిగాయి - తోక జాడించారు. కత్తిరించాం - పల్లెను తగలభెట్టాం - పారిపోయ్యారు" అన్నాడు నవ్వుతూ.

నా నరనరమూ భగ్గుమంది.

"ఏం చేసారు వాళ్ళు?" అన్నాడు సుబ్రావ్ చప్పన.

"పల్లెను తగలబెట్టారా ఎంత దౌర్జన్యం! పద వెళ్ళి చూసొద్దాం?" అన్నాను. అతను మా యిద్దరి మొహాల్లోకి చూసాడు.

"సార్! మీది బొంబాయి. మా రెడ్డిని సూస్తానికి వచ్చింద్రు. ఆయన వస్తాడు. సూడండి. ఎల్లండి. యిక్కడ పల్లెవోళ్ళు ఎంత కట్టుదాటి పోయారో, మీకు తెలిసేలేదు. ఆళ్ళు దెబ్బతిని ఉన్నారు. అదును కోసం సూస్తున్నారు. రెడ్డోరి యింటి సుట్టాలని ఎవరికయినా తెలిసిపోతుంది. ఆళ్ళు మిమ్మల్ని కొడితే - ఎందుకు పంపారని మా రెడ్డి మమ్మల్ని సంపేస్తాడు."

సుబ్రావ్ నా మొహంలోకి చూసాడు.

"ఇవి బాంబే స్లమ్స్ కావు - దయచేసి అర్థంచేసుకో" అన్నాడు ఇంగ్లీషులో.

షబనా ఆజ్మీలాంటి వాళ్ళతో కలిసి, బాంబే స్లమ్ వాసుల కోసం నిర్వహించిన ధర్నాలూ, ఊరేగింపులూ... సుబ్రావ్‌కి ఎందుకు నచ్చుతాయి? అందుకని నాతో నేరుగా పోట్లాడలేదు. అందులో ఆపదల గురించి మాట్లాడేవాడు. ఎంత డిప్లమసీ! అర్థమవుతాడు - అందడు. అతనికి డబ్బు సంపాదనే ముఖ్యం. దానిని పెంచటమే ముఖ్యం. షేర్లు, రియల్ ఎస్టేట్ బిజినెస్... అదే అతని లోకం! ఎంత అంతరం మా లోకాల మధ్య, మా లక్ష్యాల మధ్య! శేఖర్‌ని అతని బారి నుంచి తప్పించాలని నేనూ, నా బారి నుంచి తప్పించాలని అతనూ.... ఎంత పెనుగులాట! అంతిమ విజయం ఎవరిది?

సుబ్రావ్ గొంతులో అదే డిప్లమసీ! అదే ఆపద హెచ్చరిక!

నో! కనీసం దీన్నయినా ఎదుర్కోవాలి.

"పద - వెళ్దాం" అన్నాను సూటిగా.

ఎందుకు రమ్మన్నానతన్ని! ఎందుకు వెళ్ళలేకపోతున్నాను ఒంటరిగా! ఆడదాన్నవటం వల్లనా? అందరు ఆడవాళ్ళకీ నాకూ తేడా ఏమిటి? తను రానంటే?

మనసంతా కోరేస్తున్న ప్రశ్నలు.

సుబ్రావ్ నా భుజం మీద చెయ్యి వేసి - "పద! కూల్ అవు" అన్నాడు. రెడ్డి చుట్టం మా యిద్దరినీ పరిశీలనగా చూస్తున్నాడు.

సుబ్రావ్ ఎక్కడికి పదమంటున్నాడో అర్థమయింది.

ఉద్రేకాలమీద ఆచరణకు దిగటం ఒక వయో లక్షణమా? వ్యక్తి స్వభావమా? అనేకమార్లు దిగాను. నా దృష్టిలో నన్ను చులకన చేసుకోవటం యిష్టంలేక దిగాను. ఆంధ్రా యూనివర్సిటీలో ఆనాటి విప్లవోద్రేకాలతో ఊగిపోయాను. అది నా స్వభావమనీ, నా ప్రకృతి అనీ అనుకోటంలో ఉన్న 'శక్తి'ని గుర్తించాను. అంతా అనుకోవటం మీదనే ఉందనీ - అదేమీ 'వయో లక్షణం' కాదనీ యీ మధ్య మరీ గట్టిగా అనుకుంటున్నాను.

నేను కదలలేదు.

సుబ్రావ్ నన్నలాగే వదిలి, రెడ్డి చుట్టంతో కిందికి వెళ్ళాడు. తిరిగి వచ్చాడు. "పద, పల్లెను చూసొద్దాం" అన్నాడు. పాదాలు భూమిలోకి కూరుకుపోయివుంటే - లాక్కొని వెళ్తున్నట్టు మేడ దిగాను.

'సుబ్రావ్ పెళ్ళాం ముచ్చట తీర్చాడన్నమాట!'

మేమూ మరో యిద్దరూ ఊళ్ళోకి వెళ్ళాం. పోలీసులు రెడ్డి చుట్టానికి సలాం కొట్టారు. అతను వాళ్ళతో ఏదో అన్నాడు. వాళ్ళు నన్ను వింతగా చూస్తున్నట్లు, నవ్వుతున్నట్లు కనిపిస్తోంది. ఫీలింగ్స్‌ని అణుచుకుంటూ పల్లె పరిస్థితి చూడసాగాను.

మా వేపులాగే ఊరికి చివరగా ఉంది. ఒకే ఒక పెంకుటిల్లు. మిగిలినవన్నీ గుడిసెలు. అన్ని యిళ్ళూ కాలిపోయాయి. ఫైర్ యింజన్ల వల్ల కాబోలు - నీటికి తడిసి గోడలు పడిపోయాయి. వారం రోజులయిందిట. గుడిసెల మీద ఏవో పరిచి లోపల ఉంటున్నారు మనుషులు. మానవులు!

మానవులు! మానవులు!

వృద్ధులు - పిల్లలు - ఆడవాళ్ళు - అశక్తులే కనిపిస్తున్నారు. యువ ముఖాలు కనపడటం లేదు. తరిమేయబడ్డారా - తప్పించుకున్నారా?

ఈ ప్రపంచంలో ప్రతి మనిషీ తనకు బ్రతికే హక్కుండాలని ఎలా వాంఛిస్తాడో, అలాగే యితరులకీ ఉండాలని వాంఛిస్తే - యీ ప్రపంచం యిలా ఉంటుందా?

ఇది పూర్తిగా 'అయితే' 'కానీ'ల ప్రశ్న. గాలి. ఉత్తిగాలి. వాస్తవమేంటంటే - ప్రస్తుత ప్రపంచం కొన్ని 'ఆచరణల' ఫల స్వరూపం. ఈ ప్రస్తుత ప్రపంచంలో విషాదముంది. చైతన్యం ఉంది. అవి మరికొన్ని 'అచరణల'కు దారి తీస్తాయి. నాకు కలుగుతున్న విషాదంతో, నాకున్న చైతన్యంతో ఈ సమాజంలో నా కెదురయే

వాటిని నలుగురి దృష్టికీ తెస్తాను. అదీ ఒక ఆచరణే! ప్రపంచంలో సోమాలియా, ఇథియోపియా, రవాండా, యెమన్ వంటివి ఉన్నాయని ఒక మనిషి, మరో మనిషికి చెప్పటం.... ఆచరణే!

ఒక వృద్ధురాలిని పలకరించాను. ఆమె నా వెనక మనుషులని చూసి చటుక్కున తన గుడిసెలోకి వెళ్ళిపోయింది.

మరో నడివయసు స్త్రీని పేరేమిటని అడిగాను. మాట్లాడలేదు.

"చెప్పవే -" కళ్ళెర్రజేసాడు రెడ్డి.

ఏదో గొణిగింది. అక్కడనించి పారిపోయింది.

స్తబ్దుగా నిలబడ్డాను.

అర్థమవుతోంది - నాతోడి మనుషులనిబట్టే గుర్తింపు నాకు! ఇలాంటి చోట్లకి రకరకాల సమూహాలు వస్తాయి. విలేఖర్లు, ఫోటోగ్రాఫర్లు, వీడియో మాగజైన్లవాళ్ళు, ఫాక్ట్ ఫైండింగ్ కమిటీలవాళ్ళు... యిదంతా ఓ సమూహం. పోలీసులు, సైనికులూ మరో సమూహం. రాజకీయ నాయకులు, ప్రభుత్వాధికారులు మరో సమూహం. నేనా క్షణంలో ఏ సమూహానికీ చెందను. నాకు ఒక పరిచయం లేదు. ఉంటే - ఆలస్యమయినా వాళ్ళు గుర్తిస్తారు. స్పందిస్తారు. 'నాగరికులు'గా, 'ప్రజాస్వామ్యవాదులు'గా, 'మానవతామూర్తులు'గా, 'కర్తవ్యపరాయణులు'గా, 'రక్షకులు'గా నటించేవాళ్ళతోసైతం వాళ్ళు ప్రవర్తించ గలరు! నాతోమాత్రం ఆ క్షణంలో వాళ్ళకు అది సాధ్యం కాదు.

దౌర్జన్యానికి లోనవుతున్నవాళ్ళపట్ల నా అంతరంగంలోని సంచలనంలో, వేదనలో ...ఎటువంటి నటనా లేదు. ఇది ముమ్మాటికీ సత్యం. ఈ వేదనకి మానవ సమాజ గమనంలో పాత్ర ఏమిటి? నేను నమ్మే భావజాలం - నా యీ 'వ్యక్తిగత వేదన' మీద, నా 'కర్తృత్వం' మీద నాకు నమ్మకం కలిగించలేదు. సమాజంలో వ్యక్తితత్వంలో 'సామాజిక సమవేదన" అనే అంశం మీద, ఎలాంటి గౌరవమూ కలిగించలేదు. కేపిటలిస్టు సమాజం యీ వేదనకి ఎన్ని దారులు ఏర్పర్చింది!

నాలోని యీ 'వేదన' శేఖర్‌ని స్పర్శించగూడదనేగదా - సుబ్రావ్ ప్రయత్నం!

కొంతసేపు తిరిగి - లేదు - వాళ్ళు తిప్పితే తిరిగి - లేదు నా శక్తి మేరకు తిరిగి - పలకరించబోయి, భంగపడి, - కనిపిస్తున్న దృశ్యాలు హృదయాన్ని మూగతనంతో నింపుతూంటే - నలుగుతున్న ఆలోచనలు మెదడును కాలుస్తూ వుంటే -

తిరిగి రెడ్డి యింటికి చేరాను. గదిలో మంచం మీద వాలాను.

చీకటి - లోపలినుంచి పైకి - పైనుంచి లోపలికి!

"ఎలాంటి రెడ్డి - ఎలా మారిపోయాడు!" అన్నాడు సుబ్రావ్. మాట్లాడలేదు.

"ఈ పద్యం విను - పల్లెలో దృశ్యాల మీద వాళ్ళ దుస్థితి మీద - ఒకనాడు రెడ్డి రాసిన పద్యం - " అంటూ చదవసాగాడు.

ఆ వాడలో దృశ్యాలను గుండె కరిగేలా చెపుతున్నాడు, కవి.

"ఆపు!" అసహనంగా అన్నాను.

"ఏం?" అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా.

జవాబీయలేదు.

"మేం చదువుకునే రోజుల్లోనే రాసాడీ కావ్యం. ప్రపంచంలోని పక్షులన్నీ వచ్చి మానవులు సృష్టించుకున్న అసమానతల గురించి చెప్పుకుంటాయి. మానవుడికి సందేశం యిస్తాయి. అలాంటి రెడ్డి - వాడను తగలబెట్టించాడంటే ఎందుకిలా మారాడో!" అన్నాడు.

"అతనెందుకు మారాడన్నది నీ బాధ. వీళ్ళెందుకు మారలేదన్నది నా ప్రశ్న"

"సమాజ శాస్త్రజ్ఞులురాలివి నువ్వు చెప్పాలి. అయినా ఎందుకు మారలేదూ- బీ యస్ పీ ఇండియాని రూల్ చేయబోతోంది. ప్రెసిడెంటు వాళ్ళవాడు అవబోతున్నాడు!"

"అవునవును - దళితుల దుస్థితి మీద ఆదిశంకరుడూ మాట్లాడాడు. రామానుజుడూ పోట్లాడాడు. ఏం మారింది? ఈ రోజు ఒక పార్టీకి అధికారం వస్తే - ఒకరు ప్రెసిడెంట్ అయితే - వాళ్ళ దుస్థితి మారుతుందా? మారదు!"

అయితే ఎలా మారుతుందని అడగాలి సుబ్రావ్. ఎందుకడుగుతాడు? మారరాదన్న పట్టుదలా లేదు. మారాలన్న కోరికా లేదు. ఆ దుస్థితి వల్ల అతనికి ప్రయోజనమూ లేదు. నష్టమూ లేదు. నాకు కోరిక ఉంది గదా - దాంతోబాటు మార్పు ఫలానీలా మాత్రమొస్తుందన్న అంచనా ఉందిగదా - ఎప్పుడొస్తుందా పెనుతుపాన్? అందాకా యింతేనా?

మనసంతా ప్రశ్నలు, జవాబులు.

కొంతసేపటికి లేచి పుస్తకాలు చూడసాగాను. అవి డ్రాయింగ్ రూంలో అలంకారం కోసం కొన్నట్లు లేవు. ఆ కలక్షన్‌లో ఒక అభిరుచి ఉంది. గాంధీ, నెహ్రూ, అంబేద్కర్, కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ, శ్రీశ్రీ.... అన్ని రకాలవాళ్ళూ ఉన్నారు. అవి చదివిన గుర్తులు ఉన్నాయి. ఏవో రాసుకున్న నోట్సులు ఉన్నాయి - ఆ పుస్తకాల మీద.

'మహాప్రస్థానం' తీసుకు కూర్చున్నాను.

రెడ్డి చదువుకున్నవాడనిపించటంతో - చదువుకున్నవాళ్ళ మీద ఏర్పడే సాఫ్ట్‌కార్నర్ ప్రభావం నా మీద పనిచేస్తున్నట్లుంది. ఆలోచనల ఈగలు రెడ్డి చదువు చుట్టూ ముసురుతున్నాయి.

ఎనిమిదింటికి భోజనాలు - తొమ్మిదిదాటాక రెడ్డి వచ్చిన కబురూ - ఆ తర్వాత రెడ్డి రమ్మన్నాడన్న కబురూ

సుబ్రావ్ మొహం నిండా స్నేహప్రకాశం. అంతవరకూ రెడ్డి తన కోసం పరుగులు పెడుతూ రాలేదని మొహం మాడ్చుకు కూర్చున్నాడు. కబురు రాగానే 'పద పద' అంటూ తొందర చేసాడు. మా కోసం వచ్చిన మనిషితో వెళ్ళాం.

అసలు యింటికి కాస్త లోతట్టుగా ఉంది రెడ్డి ఉంటున్న గది.

గది బయట కుర్చీలున్నాయి. అక్కడ కూర్చోబెట్టారు. తతిమ్మా కుర్చీల్లో కొద్దిమంది కూర్చుని ఉన్నారు. నలుగురు మనుషులు అక్కడక్కడ నించుని ఉన్నారు. ఇద్దరి భుజాలనించి తుపాకులు వేలాడుతున్నాయి. ఒకవారగా బకెట్లున్నాయి. వాటిలో ఏవో గుండ్రపాటి వస్తువులు నీటి మీద తేలుతున్నాయి. బాంబులు కాబోలు! ఆ వాతావరణం యుద్ధం మధ్యలో విరామాన్ని గుర్తుతెస్తోంది.

అక్కడ, ఆ రాత్రివేళ ఆ మనుషులూ, ఆ తుపాకులూ....

మనసు పరిపరివిధాల పోతోంది - ఇదంతా ఆత్మరక్షణకా? మరొకరి భక్షణకా?

ఆ వాతావరణం గురించి కొంత ఊహించటం వల్ల పెద్దగా ఆశ్చర్యమూ లేదు, భయమూ కలగలేదు. సుబ్రావ్ మొహం మాత్రం ఎక్సైటింగ్‌గా ఉంది. స్నేహితుడిని చూడబోతున్నందుకా? అతని ఆర్భాటాన్ని చూస్తున్నందుకా?

కొంతసేపటికి మరో యిద్దరు బయటకు వచ్చారు.

"పోండి సార్ - రెడ్డి సూస్తాండాడు" అన్నాడు ఒకడు.

గది లోపలికి వెళ్ళాం.

విశాలంగా ఉంది. ఫర్నిచరు లేదు. ఒక మంచం, ఒక ఫోను, కొంత ఎడంగా రెండు కుర్చీలూ, గోడల మీద - నెహ్రూ, గాంధీ, బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్, నేతాజీ.... ఫోటోలు. ఒక రెండు తెలియని మొహాలు ఫోటోల్లో.... పూర్వీకులేమో - రెడ్డికి!

మంచం మీద ఒక వ్యక్తి కూర్చుని ఉన్నాడు. శాలువా కప్పుకుని ఉన్నాడు. సుబ్రావ్ అతన్ని సమీపించి - "గుర్తున్నానా - రెడ్డీ?" అన్నాడు.

అతను గుర్తుపట్టినట్టులేడు.

సుబ్రావ్ అతని పక్కనే కూర్చుని, భుజం మీద చెయ్యి వేసాడు-

"ఎన్నాళ్ళయిందిరా నిన్ను చూసి? ఈ సైడు వచ్చినప్పుడల్లా - నమ్మితే నమ్ము - లేకపోతే లేదు - వచ్చి చూద్దామనుకోటమే!"

సుబ్రావే మాట్లాడుతున్నాడు. ఈ సుబ్రావ్ ఎందుకో మనసుని కదిలిస్తున్నాడు. అతనిలో ఒక గాఢమయిన స్నేహభావన ఉంది. తమ క్లాస్‌మేట్స్ గురించి.... మా పెళ్ళి గురించి.... ఏవేవో సంగతులు.

సుబ్రావ్ ఉద్వేగాలు నాకు తెలుసు. కాని, ఈ మనిషి విపరీతంగా కనిపిస్తున్నాడు. అంతకన్న - ఎలాంటి ఉద్వేగాలూ లేకుండా కూర్చున్న రెడ్డి మరింత విపరీతంగా కనిపిస్తున్నాడు.

మధ్యలో నన్ను పరిచయం చేసాడు సుబ్రావ్. నమస్కరించి కూర్చోమన్నాడు. ఒక కుర్చీలో కూర్చున్నాను.

అతను సుబ్రావ్ చేతిని తన చేతిలోకి తీసుకుని గట్టిగా నిట్టూర్చాడు. తనని తను కూడదీసుకుంటూ మెల్లగా అన్నాడు - "అయ్యగారూ! నేను మీ క్లాస్‌మేట్‌ని కాను. మా అన్న మురళీమోహనరెడ్డి. నేను మదనమోహనరెడ్డిని."

"సారీ సర్!" అంటూ గబుక్కున లేవబోయాడు సుబ్రావ్.

అతను వదలలేదు. పక్కనే కూర్చోబెట్టుకున్నాడు.

"చాలా కాలమయింది - మీ అన్నని చూసి. పొరబడ్డాను. ఎక్కడున్నాడు మీ అన్న?" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"మీరూ, మా అన్నా క్లోజ్ ఫ్రెండ్సా?"

"ఏం లాభం? ఇరవై నాలుగేళ్ళలో ఒక్కసారికూడా కలుసుకోలేదు. ఎక్కడ పని చేస్తున్నాడు - మా రెడ్డి?" అన్నాడు.

"మిమ్మల్ని చూస్తే మా అన్నని చూసినట్టుంది" అంటూ ఆగి కొంచెం గద్గదమవుతున్న గొంతుతో - "అన్నను చంపేసినారు సార్.... నాలుగేళ్ళయింది" అన్నాడు.

సుబ్రావ్ కళ్ళలో ఆర్ద్రత - "ఎంతమంచివాడు! ఎవరు చంపేసారు?" అన్నాడు. అతను బాగా షాకయాడు.

రెడ్డి అతని భుజం మీద చెయ్యి వేసి నొక్కుతున్నాడు.

సుబ్రావ్‌ని చూస్తే జాలి. అతన్ని చూస్తే జాలి. ఆ నిశ్శబ్దం గడుస్తున్నకొద్దీ- నేను బాధపడుతున్నాననీ, వారి మీద జాలి పడుతున్నాననీ అర్థమయినకొద్దీ నామీద నాకే జాలి, చిరాకు. అసహ్యం. వాళ్ళిద్దరికీ ఆ చనిపోయిన మనిషి ఏదో ఒకటి అవుతాడు. నాకు ఏమీ కాడు. వారిద్దరి దుఃఖంలో సంబద్ధత ఉంది. నా దుఃఖంలో? కాలిన గుడిసెలలో... బంధువులను కోల్పోయినవారి నేత్రాలతో....నాలో రేగిన కసి, కోపం ఏమయ్యాయి? రాక్షసుల మరణాలకు సంబరాలు జరుపుకుని, నరక చతుర్దశులు చేసుకునే సంప్రదాయం మనకుంది - ఆ రెడ్డి మాత్రం నరకాసురుడు కాదా? మంచివాడా? ఎలా అవుతాడు?

క్రమంగా అతను వాళ్ళ అన్న చనిపోయిన వైనం చెప్పసాగాడు. నా మనసులో ఆలోచనలు జోడిస్తూ వింటున్నాను. ప్రతిదాని వెనకా ఆర్థిక కారణం కనిపెట్టడానికి యిచ్ఛగించే మనసుకి ఆ తగాయిదాలలో ఆర్థిక కోణం అంతుపట్టడం లేదు.

మధ్య మధ్యలో సుబ్రావ్ రెడ్డి మంచితనం గురించి మాట్లాడుతూ ప్రశ్నలు వేస్తున్నాడు.

బండపల్లి రెడ్లకీ - వాళ్ళ కుటుంబానికీ మధ్య తరతరాలుగా గొడవలున్నాయిట. స్వతంత్రానికి ముందు ఒకరి మనుషులను ఒకరు బహిరంగంగానే ఎదుర్కొనేవారుట. క్రమంగా రహస్యంగా దెబ్బతీయడాలు పెరిగాయి. ఎవరికివారు ఆత్మరక్షణ కోసం మనుషుల్ని పోషించటం, ఆయుధాల ఖర్చు తప్పనిసరయింది. అనేక యితర అంశాలు యీ గొడవలకు తోడయాయి. రాజకీయాలు, ఎన్నికలు, బూత్‌లు పట్టుకోవడాలు, సారా పాటలు, పోలీసులు..... కేసులు,.... మోహన్రెడ్డి కొన్నాళ్ళు ఉద్యోగం చేసాడట. అతని తండ్రిని చంపేసాక, ఉద్యోగం విడిచిపెట్టి కుటుంబ బాధ్యతని తీసుకున్నాడుట. అతని తండ్రిని చంపిన వాళ్ళని చంపించాడట. మరికొన్నేళ్ళు వాళ్ళు వేటాడారట. అనేకసార్లు తప్పించుకున్నాడట. చివరికి బాంబులు వేసి, అతను ప్రయాణం చేస్తున్న జీప్‌ని పేల్చేసారుట.

అతను చెప్పుకుపోతున్నాడు.

హత్య!

ఎంత సాధారణ విషయం యిక్కడ! ప్రపంచమంతటా హత్య అనాగరికమన్న భావన ఎక్కువవుతోంది. వ్యక్తిగత కారణాలతో హత్య జరగటం అనాగరికమని దాదాపుగా అంగీకరించబడింది. జాతి, మతం వగైరా సమూహ నామాలతో జరిగే హత్యలమీదమాత్రం అటువంటి ఏకాభిప్రాయం లేదు గదా!

వాళ్ళ మాటలను వింటూ, గొంతుకలను గమనిస్తున్నాను.

బాధ. ఓదార్పు.

హరిజనవాడ గుర్తొస్తోంది. కాలిన యిళ్ళు. బాధాభరిత మానవ నేత్రాలు...

ఈ ప్రపంచం దుర్మార్గుల నవ్వుని భరించలేదు. దానిని వికృతహాసంగా ప్రదర్శిస్తుంది కళ. దుర్మార్గుడు గొంతెత్తి ఏడిస్తే? బహుశా ప్రపంచం కరుగుతుందేమో! దాన్ని చిత్రించగలిగిన కళకు ఉదాత్తత ఏర్పడుతుందేమో!

నాకు మాత్రం ఆ రెడ్డి విషాదం దుస్సహంగా ఉంది. దాన్ని కప్పిపుచ్చుతున్నది నా 'నాగరిక ప్రవర్తన'గా అనిపించి, నా మీద నాకే రోతగా ఉంది.

"మా ప్రాంతంలో యీ ఫాక్షన్ ఫైట్స్ లేకపోతే - మేమూ మీవాళ్ళలాగే బాగుపడేవాళ్ళం" అంటున్నాడు.

సుబ్రావ్ గంగిరెద్దులా అన్నింటినీ ఒప్పేసుకుంటున్నాడు. రక్తం చూస్తే కళ్ళు తిరిగి క్రిందపడే పెద్దమనిషి ఆ హత్యలు జరగాల్సినవేనన్నట్లు తలూపుతున్నాడు.

"మీరన్నదంతా బాగానేవుంది రెడ్డిగారూ! మీ అన్న గురించి యింత బాధపడుతున్నారు గదా - మీరు చంపిన దళితుల మాటేమిటి?" అన్నాను. అడగవలసిన ప్రశ్న అడగవలసిన పద్ధతిలో అడగలేకపోయానన్న బాధ.

సుబ్రావ్ కంగారుగా - "ప్లీజ్ సునీ! ఇది సమయం కాదు - సందర్భం కాదు" అన్నాడు యింగ్లీషులో. అంటూ లేవబోయాడు.

సుబ్రావ్ చేతిని వదలలేదు రెడ్డి. నా ప్రశ్నకి ఆశ్చర్యపడలేదు కూడా. నిదానంగా నావేపు చూసాడు. సన్నగా నవ్వాడు. సుబ్రావ్‌ని పక్కన కూర్చొబెట్టుకున్నాడు.

"అమ్మా! మీరిందాక పల్లెలోకి వెళ్ళారుట - పైపైని చూసారు - లోపల విషయాలు మీకు తెలియవు" అన్నాడు యింగ్లీషులో.

"ఎందుకు తెలీదూ" అంటున్నాను.

"మీకు తెలిస్తే - ఏం తెలుసునో చెప్పండి."

"పేపర్ తెరిస్తే తెలుస్తుంది - రేడియో వింటే తెలుస్తుంది - టీవీ చూస్తే తెలుస్తుంది - దళితుల మీద దాడులు. మీరు తాగిన చోట కాఫీ తాగారనో - చూసిన చోట సినిమా చూసారనో - మొక్కిన దేవుడిని మొక్కారనో - మీ మాట వినలేదనో - మీరు వెయ్యమన్న చోట ఓటు మీద ముద్ర గుద్దలేదనో! అది మీకు తోక జాడించటం - మీ డ్యూటీ దాన్ని కత్తిరించడం - " మనసులో ఉన్నదంతా కక్కేసాను.

'మీరేం చదివారు?"

"సోషియాలజీలో ప్రొఫెసర్ని."

"నేను లా చేసాను. ప్రాక్టీసు మానుకుని - యీ ఊరికి వచ్చాను."

ఏం చెబుతున్నాడో అర్థం కాలేదు.

"సమాజాన్ని కొందరు నడిపిస్తారని నేనూ నమ్మానమ్మా! కొందరిని నేనూ, మా అన్నా ఆరాధించాం! కానీ - క్రమంగా తెలిసిందేమిటంటే - ప్రతి మనిషినీ-వాడు ఎంత హోదాలో ఉన్నా - సమాజమే నడిపిస్తుంది-" అంటున్నాడు.

"అవునవును - మీ చేతికి కిరోసిన్ డబ్బా. అగ్గిపెట్టె యిచ్చి, ఆ గుడిసెలను కాల్చమంది - సమాజం!" అన్నాను వ్యంగ్యంగా.

"మీరు కరెక్ట్‌గా చెప్పారు" అన్నాడు నిష్కర్షగా.

ఆ సమాధానంలో నిస్సిగ్గుతనం కనిపించి, నన్ను ఆశ్చర్యచకితురాలిని చేసింది.

అతను ఎలాంటి ఆవేశమూ లేకుండా అన్నాడు - "చూడమ్మా! తన చేనుకి, పంటకీ వెయ్యిన్నొక్క కాపలాలు కాసుకోవాలి రైతు. ప్రకృతి నుంచి, పిట్టల నుంచి, క్రిమికీటకాల నుంచి, జంతువుల నుంచి, దొంగలనుంచి, రాజ్యం

నుంచి. బ్రతుకంతా రైతుకి పోరాటమే! గోష్పదమంతటి మడి చెక్కకోసం తన ప్రాణాలు ధారపోస్తాడట భారతీయ రైతు. ఆ మాట అన్నది ఎవరో కాదు - మార్క్స్! ఆ స్వభావం మంచి చెడ్డలు నాకు తెలీవు. అది రైతు స్వభావం. గ్రామ స్వభావం. ఉందనుకున్నదేదో పోతుందనిపించితే దాని రక్షణకు ఏమయినా చేస్తాడు. ఎంతకయినా తెగిస్తాడు. నేను కాదంటే మరొకడు వాళ్ళని నడిపిస్తాడు. వాళ్ళ చేతిలోంచి కిరోసిన్ డబ్బా, అగ్గిపెట్టె అందుకుంటాడు-" అంటున్నాడు.

"చూస్తున్నారుగనక చెత్త సినిమాలు తీస్తున్నారుట - చదువుతున్నారు గనక చెత్త రాస్తున్నారుట - కొంటున్నారు గనక చెత్త తయారు చేస్తున్నారుట - ప్రతివాడూ తన తప్పులను - ప్రజల మీదికి నెట్టేస్తాడు. ఇంతకాలంగా జరుగుతున్న కుల, మత కలహాలను - యీ అనాగరిక చర్యలను - మీరు తలుచుకుంటే ఆపలేరా?" అన్నాను.

మా సంభాషణ యింగ్లీషులో సాగుతోంది.

"ఆపలేం!" అన్నాడు రెడ్డి.

"చాలా దారుణంగా మాట్లాడుతున్నారు" అన్నాను.

"అది దారుణంగా వినిపించినా సత్యం! కుల, మత కలహాలు అనాదిగా జరుగుతున్నాయని మీరంటున్నారు. ఒక కులానికీ, ఒక కులానికీ మధ్య దాదాపుగా చరిత్రలో ఎక్కడా యుద్ధం జరగలేదు."

"శైవ, వైష్ణవ యుద్ధాల మాటేమిటి?" అన్నాను సాలోచనగా.

"అవి రెండు మతాలని యీనాడు ఎవరూ అంగీకరించరు. కులాల మధ్య అంతులేనంత ఏహ్యత ఉన్నా - కులాలుగా - మనం ఎప్పుడూ కొట్లాడుకోలేదు"

ఆలోచనగా చూసాను.

"రాజులు రాజ్య విస్తరణ కోసం, పగలకోసం, పౌరుషాల కోసం తమ కులం వాళ్ళమీదే దండెత్తి మాకులాగ చంపుకున్నారు గాని - ఒక కులం మరో కులం మీదకు దండెత్తి చంపలేదు. మతం కూడా అంతే!"

"నిజమేనండీ! ఈ విషయం నాకు ఎప్పుడూ తట్టలేదు" అన్నాడు సుబ్రావ్.

నన్ను ఆలోచనలో పడేసిన ఉత్సాహంతో అన్నాడు రెడ్డి:

"మన దేశం కులాలుగా విడిపోయి బ్రతికిందిగానీ - కొట్లాడుకోలేదు."

"సమూహాలను అణచి, చెప్పుచేతల్లో ఉంచుకోటానికే కులాలను ఏర్పరిచాయి పాలకవర్గాలు" అన్నాను.

"అది మీ అభిప్రాయం. నేను చెపుతున్నది వాస్తవాలు - కుల, మత కలహాలు యిప్పుడు ప్రారంభమయాయి. స్వతంత్రానికి ముందు బ్రిటిష్ వాడి చలవ వల్ల మత కలహాలు మొదలయాయి. ఇది వాస్తవం. దీని వెనక చైతన్యం ఉందా - అణిచివేత ఎక్కువయిందా? యివ్వన్నీ అభిప్రాయాలు" అన్నాడు.

"అంతా రాజకీయం సార్!" అన్నాడు సుబ్రావ్.

రెడ్డి అతని మాట పట్టించుకోలేదు. నన్నే చూస్తూ కొనసాగించాడు. అతను ఎటు నడుపుతున్నాడా అని ఆలోచిస్తున్నాను నేను.

"కులం పోవాలని అందరూ అంటారు. దాన్ని మరిచిపోయి - కులాంతర వివాహాలు జరిగితే కులం పోతుందని చాలా కాల్రంగా అంటున్నారు. కులానికి స్థానం లేని పారిశ్రామిక యుగంలో కులం దానంతట అదే పోతుందని కమ్యూనిస్టు మిత్రులు అన్నారు. మీ పట్నాలలో, నగరాలలో ఆదర్శవాదులూ ఉన్నారు - పారిశ్రామిక సమాజమూ ఉంది - అక్కడ కులం పోయిందా?" అన్నాడు రెడ్డి అదోలా.

"పోయింది రెడ్డిగారూ మాది కులాంతర వివాహమే" అన్నాడు సుబ్రావ్.

"నేనూ క్రిస్టియన్‌ని పెళ్ళాడాను. ఇలాంటి కొన్ని పెళ్ళిళ్ళ వల్ల కులం పోతుందని - పోయిందని నాకు అనిపించటం లేదు."

"మీరేం చెప్పదల్చుకున్నారు?" సూటిగా అడిగాను.

"నేనేం చెప్పదల్చుకున్నానంటే - మీకు పల్లెటూళ్ళు తెలియవు. వాటి సమస్యలు తెలీవు. ఈ రోజున నేను ఎవర్నో నరికితే రేపు వాళ్ళు నన్ను నరుకుతారు. కుల కలహాలూ, కులాంతర కలహాలూ రెండూ తెలుసు నాకు. చంపేవాడెవడైనా చావుకి తెగించినవాడే!" అంటూ ఆగి -

"చూడమ్మా! మా బ్రతుకులు మేం నడిపించుకోవాలని - మా అన్నా, నేనూ - ఎన్ని కలలు కన్నాం - ఏమయింది? మా తాతలూ, వాళ్ళ తండ్రులూ గర్వంగా, పౌరుషంగా కుండ బద్దలు కొట్టినట్లు మాట్లాడగలిగేవారు. కనీసం మాకు ఆ అవకాశం కూడా లేదు. మేం శాంతి గురించి కబుర్లు చెప్పాలి. అహింస గురించి పేపర్ స్టేట్‌మెంట్లివ్వాలి. మేం చేసిన వాటిని కాదనాలి. నిన్ను మా మీద జాలిపడమనటం లేదు. మాలాంటివాళ్ళ చావువల్ల యీ సమాజం బ్రహ్మాండంగా మారిపోతే - మంచిదే! చాలా మంచిది! కాని, మారదు. ఇది వాస్తవం. కొత్త రూపాలతో పాత సమస్యలే వస్తాయి. కొత్త వేషాలతో పాత నాయకులే వస్తారు. మీలాంటి పడక కుర్చీ సిద్ధాంత వేత్తలకు పుస్తకాలు తెలుసు. సిద్ధాంతాలు తెలుసు. ఎందులోకీ దిగకుండా అన్నింటినీ వ్యాఖ్యానించటం తెలుసు! మీరు ఆస్తులు పెంచుకుంటూ - ఆస్తి హక్కు వద్దనగలరు. మీరు సంసారాలు చేసుకుంటూ - యింకొకరిని చేసుకోవద్దనటం తెలుసు! మీ పిల్లలకి పెద్ద పెద్ద చదువులు చెప్పించుకుంటూ - మీ భావమాలిన్యం అంటకుండా పెంచి - మరొకరి పిల్లలని త్యాగాలు చేయమని, తుపాకులు పట్టుకోమని అరవటం తెలుసు! కుల మతాలు వద్దని కబుర్లు చెబుతూ - మీ యూనివర్సిటీలలో పిల్లగాళ్ళ బ్రతుకుల్ని కుల రాజకీయాలతో సర్వనాశనం చెయ్యటం తెలుసు! మా పొలిటీషియన్స్ - మీలాంటి వాళ్ళ లెక్కల ప్రకారం -

కుల, మత భావాలను - రాజకీయ లాభంకోసం వాడుకుంటాం - కుల సంఘాలు నడుపుతాం - మత కలహాలతో అమాయకులను చంపుతాం - మీవంటి ప్రొఫెసర్లు - పెద్ద చదువులవాళ్ళు - ఏ లాభాల కోసం యూనివర్సిటీలను కుల రాజకీయాలతో ముంచేస్తున్నారు?''

అతను ఆవేశంగా అన్న మాటలకు నా దగ్గర సమాధానాలున్నాయి. నువ్వు తప్పు చేస్తున్నావంటే - నువ్వు చెయ్యటం లేదా అంటున్నాడు. నా భావాలూ, చేతలూ వేరు కావు. దుర్మార్గుడికన్నా, వాడి సిద్ధాంతం ప్రమాదకరం. తోటి మనుషులు తమతో సమానులు కారన్న భావజాలపు పునాది మీద ఉన్న భారతీయ సమాజం యిలాంటి బలహీనులనే నాయకులుగా చేసుకుంటుంది.

ఇలాంటివాడితో మాట్లాడి ఏం లాభం? చెవిటివాడి ముందు శంఖనాదమే! మోహరించివున్న రెండు సైన్యాల మధ్య కృష్ణుడంతటివాడు - నీతులు చెప్పలేదు. యుద్ధం నడిపాడు. యుద్ధం చెయ్యమన్నాడు. ఏదో పక్షం వహించాడు.

ఆ సైన్యాలు రెండూ పేదలూ, ధనికులూ అవుతాయని నమ్మాను. ఆ యుద్ధం యిలా పరిణమించటం - పరిణామక్రమమా? దానికి అవరోధమా? ఇది యింజనీర్-దా? మనసుని ఆలోచనలు సలుపుతున్నాయి.

గట్టిగా నిట్టూర్చాను.

"మేడమ్‌కి నా పనులూ నచ్చవు - నా మాటలూ నచ్చవు. ఈ విషయం వదిలేద్దాం! సుబ్బారావుగారూ'' అంటూ సన్నగా నవ్వాడు.

వాళ్ళ మాటలు మొదలయాయి.

సన్నని మంట. నా హృదయాంతరాలలో నన్ను నేను వేసుకోలేని - నిలదీసుకోలేని ప్రశ్నల మంట.

నేను సెలవు తీసుకుని గదికి వెళ్ళాను.

అతని నవ్వు నన్ను తరుముతోంది. మనసంతా ఆలోచనా శూన్యం.

పైపైపొరల నుంచి శేఖర్ నవ్వు. శేఖర్ పిలుపు. శేఖర్ ఏడుపు.

అలా పడుకుని ఉన్నాను.

కొంతసేపటికి సుబ్రావ్ వచ్చాడు - లైటు వేసాడు. నేను కళ్ళు మూసుకున్నాను. మొదలెట్టాడు -

"సునీ! నువ్వు నిజంగా వండర్‌ఫుల్ - నీకు ఎక్కడ మొదలు పెట్టాలో తెలుసు- ఎక్కడ విడిచి పెట్టాలో తెలుసు.''

రెడ్డిలాంటివాడిని పేల్చేసానుట!

నాతో బ్రతుకు అద్భుతంట! సెక్యూర్డ్‌ట!

"షటప్!'' అరుద్దామనుకున్నాను.

నిస్సత్తువ!

"నిద్రపోయావా?" అని అడిగాడు దగ్గరకు వచ్చి. నన్ను కదపటానికి సాహసించలేదు.

తెల్లవారుజామున బయలుదేరాం.

మెయిన్‌రోడ్ మీదకు వచ్చేసరికి - సూర్యుని రాక తెలిపే ప్రకాశం.

కొండలు, గుట్టలు. చల్లని గాలి స్పర్శ. రాత్రంతా నిద్రలేమి.

లోపలి స్వార్థాలూ, భయాలూ... ఆ పై పొరలోని నమ్మకాలూ, చేస్తున్న పనులూ ఒకదాన్ని ఒకటి ఢీకొంటూంటే.... ఒకదాన్ని ఒకటి అనుసంధించాలని ....ఒక్క రాత్రితో అవుతుందా? ఒక జీవితం సరిపోతుందా?

తప్పదు - ఎక్కడో ఒకచోట ఆరంభించాలి - ఇక్కడే ఇప్పుడే ఆరంభించాలి -

"ఇన్‌సెక్యూర్డ్ ప్రపంచంలో జీవిస్తూ ....సెక్యూరిటీ అనే మృగతృష్ణ వెనకాల ఎన్నాళ్ళీ పరుగు సుబ్రావ్? శేఖర్‌ని మనతోటే ఉంచుకుందాం. కారు వెనక్కి తిప్పు" అన్నాను దృఢంగా.

నా మాట అర్థం కానట్టు - "రాయలసీమలో గొడవలకీ మన వాడి స్కూల్‌కీ సంబంధం లేదు - అర్థం చేసుకో" అంటూ ఆరంభించాడు తాపీగా.

"సుబ్రావ్! నటనలు విడిచిపెడదాం - కారు వెనక్కి తిప్పు" అన్నాను.

నాకు తెలుసు -

సుబ్రావ్ కారు వెనక్కి తిప్పడు.

ఇంతవరకూ - మా ఉమ్మడి జీవితంలో పరస్పరం చూస్తూ వచ్చిన ఆ సెక్యూరిటీ కూడా మాయమౌతుంది - అదీ తెలుసు.

భద్రమైనదీ, బలమైనదిగా భావించే ప్రతీదాని పునాదీ డొల్ల! డొల్ల!! డొల్ల!!! - అనికూడా తెలుసుకున్నాను.

('రచన' మాసపత్రిక - ఏప్రిల్, 1995)